

KSZTAŁTOWANIE KOMPETENCJI W ZAKRESIE PRZEDSIĘBIORCZOŚCI W PRAKTYCE EDUKACYJNEJ

Jan Sikora

ORCID: 0000-0003-3096-6765

Akademia Pedagogiki Specjalnej im. Marii Grzegorzewskiej w Warszawie

e-mail: jan.sikora@interia.eu

SHAPING ENTREPRENEURIAL COMPETENCIES IN EDUCATIONAL PRACTICE

Keywords: key competencies, entrepreneurial competencies, education, activating methods

Abstract. The subject of the considerations in the article is the practice of forming entrepreneurial competencies in the educational system in Poland. The research focused on innovative forms of shaping key competencies, with particular emphasis on entrepreneurial competencies, was carried out using the diagnostic survey method and the method of existing data analysis. The obtained research results indicate that in the process of education in the field of entrepreneurship, good practices concerning activating teaching-learning methods recommended by EU agendas are little used. Against the background of a very low assessment of the level of education in the field of entrepreneurship, the respondents formulate remedial postulates regarding the practical orientation of entrepreneurship classes, increasing the number of lesson hours devoted to this issue and ensuring competent teaching staff. The obtained research results may serve as an inspiration for undertaking more extensive research enabling the formulation of general conclusions.

Słowa kluczowe: kompetencje kluczowe, kompetencje przedsiębiorcze, edukacja, metody aktywizujące

Streszczenie. Przedmiotem rozważań podjętych w artykule jest praktyka formowania kompetencji przedsiębiorczych w systemie edukacyjnym w Polsce. Badania empiryczne skoncentrowane na innowacyjnych formach kształtowania

kompetencji kluczowych ze szczególnym uwzględnieniem kompetencji przedsiębiorczych zostały przeprowadzone przy użyciu metody sondażu diagnostycznego z wykorzystaniem techniki ankiety oraz metody analizy danych zastanych. W celowo dobranej próbie badawczej uczestniczyło 100 respondentów. Cechą charakterystyczną badanych osób jest ukończenie cyklu kształcenia co najmniej na poziomie średnim i aktualna aktywność zawodowa. Badania zostały przeprowadzone wiosną 2022 roku w trybie ankiety internetowej – z uwagi na sytuację wynikającą z pandemii Covid-19. Uzyskane wyniki badań wskazują, że w procesie kształcenia w dziedzinie przedsiębiorczości w nikłym stopniu wykorzystywane są zalecane przez agendy unijne dobre praktyki dotyczące aktywizujących metod nauczania – uczenia się. Na tle bardzo niskiej oceny poziomu kształcenia w dziedzinie przedsiębiorczości respondenci formułują postulaty naprawcze dotyczące: praktycznego ukierunkowania zajęć z przedsiębiorczości, zwiększenia liczby godzin lekcyjnych poświęconych tej problematyce oraz zapewnienia kompetentnej kadry prowadzącej zajęcia. Zaprezentowane wyniki mogą stanowić inspirację do podjęcia szerszej zakrojonych badań umożliwiających sformułowanie wniosków o charakterze generalnym.

Wprowadzenie

Podzielane powszechnie wyobrażenia o właściwym dla człowieka sposobie bycia/funkcjonowania w uwarunkowaniach charakterystycznych dla współczesnej gospodarki kapitalistycznej leżą u podstaw przyjętych w Unii Europejskiej zasad organizacji życia społecznego. Ukierunkowane są one na działania pozwalające utrzymać wysokie standardy życia ludzi w warunkach spójności społecznej z uwzględnieniem rozwijającego się społeczeństwa integrowanego przez społeczny podział pracy. Sprostanie tym oczekiwaniom wymaga wyposażenia ludzi w odpowiedni zestaw kompetencji, wśród których wyróżnia się kompetencje kluczowe, których wszyscy potrzebują do umożliwienia rozwoju, zatrudnienia, włączenia społecznego, satysfakcjonującego życia i aktywnego obywatelstwa. Kompetencje te, to dynamiczna kombinacja wiedzy, umiejętności i postaw, które osoba ucząca się musi rozwijać przez całe życie (Zalecenie Rady, 2018).

Przekonanie o doniosłości kompetencji kluczowych dla współczesnego obywatela państw członkowskich Unii Europejskiej sprawia, że ich formowanie stało się ważnym elementem systemu edukacji, w którym rozwijanie tych kompetencji można realizować we wszystkich kontekstach kształcenia, szkolenia i uczenia się przez całe życie (Zalecenie Rady, 2018).

W katalogu komplementarnych względem siebie kompetencji kluczowych wyróżnia się także kompetencje w zakresie przedsiębiorczości. W *Zaleceniu Rady z dnia 22 maja 2018 roku o kompetencjach kluczowych dla uczenia się przez całe*

życie kompetencje te traktowane są jako zdolności do wykorzystywania możliwości i pomysłów oraz przekształcania ich w wartości dla innych. Wyrażają się w umiejętnościach rozwiązywania problemów i współpracy w zakresie planowania i zarządzania projektami o wartości kulturowej, społecznej i finansowej. Ważną przesłanką dla podjęcia działań na rzecz ich formowania w procesie edukacji jest przeświadczenie o znaczeniu tych kompetencji dla utrzymania spójności społecznej w rozwijających się państwach członkowskich Unii Europejskiej.

Formowanie kompetencji przedsiębiorczych w systemie edukacyjnym w Polsce

Na tym tle przedmiotem rozważań podjętych w artykule jest praktyka formowania kompetencji przedsiębiorczych w systemie edukacyjnym w Polsce w kontekście zaleceń sformułowanych w dokumentach UE, w tym w szczególności, w wyżej wymienionym Zaleceniu Rady. Zasadniczym problemem zaś jest ustalenie, czy praktyka edukacyjna dotycząca kształtowania kompetencji w zakresie przedsiębiorczości pozwala na osiągnięcie oczekiwanych rezultatów dotyczących kształtowania aktywnych uczestników gospodarki rynkowej. Tak postawiony problem koresponduje z jednym z głównych celów dydaktycznych przedmiotu podstawy przedsiębiorczości, którym jest przygotowanie uczniów do planowania swojej przyszłości oraz do aktywności zawodowej w roli pracowników najemnych lub osób prowadzących własną działalność gospodarczą (Podstawy przedsiębiorczości, 2017). Stąd też celem rozważań podjętych w niniejszym artykule jest sformułowanie wstępnej diagnozy dotyczącej praktyki kształtowania kompetencji w zakresie przedsiębiorczości w procesie edukacji w Polsce na podstawie opinii osób uczestniczących w badaniu.

Wśród wielu koncepcji teoretycznych dotyczących podstaw działalności edukacyjnej na szczególną uwagę zasługuje przyjęcie założenia, że człowiek jest samodzielnym i kreatywnym podmiotem, którego wiedza stanowi konstrukcję wytworzoną w wyniku własnej, wieloaspektowej aktywności realizowanej w określonym kontekście sytuacyjnym. W przypadku działalności edukacyjnej efekty uzyskuje się w procesie kształcenia, którego kluczowym elementem jest celowo ukierunkowany dobór i układ treści kształcenia. Proces ten jest wspólnie realizowany w formule *lifelong learning*, obejmującej różne formy kształcenia formalnego, pozaformalnego i nieformalnego.

W odniesieniu do kształtowania kompetencji kluczowych postuluje się wprowadzanie nowych i innowacyjnych form nauczania i uczenia się,

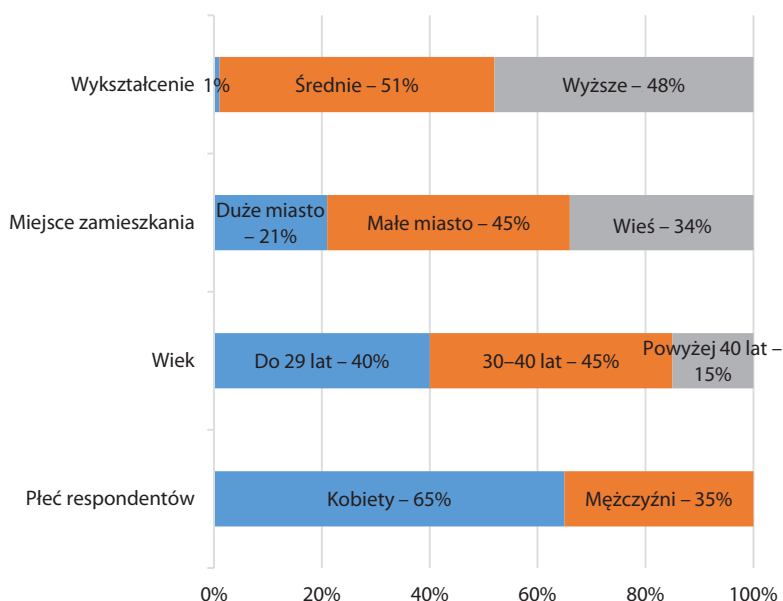
ukierunkowanych na przyswojenie wiedzy i nabycie umiejętności niezbędnych do promowania zrównoważonego rozwoju i realizacji polityki spójności społecznej (Zalecenie Rady, 2018).

W szczególności kompetencje w zakresie przedsiębiorczości zdefiniowane są w przywołanym wyżej *Zaleceniu Rady* jako zdolność wykorzystania szans i pomysłów oraz przekształcania ich w wartość. Przyjmuje się przy tym, że kompetencja ta obejmuje umiejętności rozpoznawania i opisywania własnych zainteresowań oraz mocnych i słabych stron. Pozwala to na uzyskiwanie pewności siebie umożliwiającej podejmowanie działań ukierunkowanych na osiągnięcie postawionych celów stosownie do okoliczności. Przedmiotowe kompetencje egzemplifikują się w określonych zasobach wiedzy, umiejętności i postaw właściwych dla osób przedsiębiorczych. Niezbędna wiedza i umiejętności potrzebne do kreowania postaw przedsiębiorczych dotyczą rozpoznawania i rozumienia sposobów funkcjonowania gospodarki i profilowania ścieżek karier zawodowych oraz prowadzenia działalności gospodarczej. Wiąże się to z organizowaniem niezbędnych zasobów potrzebnych do realizacji postawionych celów, zarządzania ryzykiem i zdolności do pracy zespołowej. Rozwijanie tych kompetencji wymaga zastosowania efektywnych metod kształcenia, wśród których można wyróżnić metody: projektu edukacyjnego, WebQuest czy metody problemowe. Zastosowanie tych metod powinno sprzyjać samodzielnemu dochodzeniu do potrzebnej wiedzy, nabywaniu umiejętności pracy w grupie i adekwatnej samoocenie.

Wyniki badań

W badaniach rozpoznawczych, dotyczących realizacji postawionego celu badawczego, zastosowano metodę sondażu diagnostycznego z wykorzystaniem techniki ankiety oraz metodę analizy danych zastanych. W celowo dobranej próbie badawczej uczestniczyło 100 respondentów. Taki dobór próby, stosowany często w badaniach społecznych, według Earla Babbiego ma charakter arbitralny i nie upoważnia do formułowania uogólnień dotyczących całej populacji (2007, s. 205). Cechą charakterystyczną badanych osób jest ukończenie cyklu kształcenia co najmniej na poziomie średnim i aktualna aktywność zawodowa. Badania zostały przeprowadzone wiosną 2022 roku w trybie ankiety internetowej – z uwagi na sytuację wynikającą z pandemii Sars-CoV-2.

Badane osoby reprezentują różne grupy wiekowe, poziom wykształcenia i miejsce zamieszkania. Struktura badanej próby ze względu na wymienione kryteria przedstawiona jest na rysunku 1.

Rysunek 1. Struktura próby badawczej ze względu na płeć, wiek, wykształcenie i miejsce zamieszkania respondentów.

Źródło: opracowanie własne.

Zaprezentowana na rysunku 1. struktura próby badawczej wskazuje, że badane osoby legitymują się średnim i wyższym wykształceniem, przy czym w grupie osób ze średnim wykształceniem znaczna ich część kontynuuje studia wyższe. Badane osoby reprezentują różne środowiska ze względu na miejsce zamieszkania oraz grupy wiekowe wkraczające na rynek pracy i rozwijające swoje kariery zawodowe. Taki dobór próby umożliwia uzyskanie opinii osób aktywnych zawodowo o stosowanych w procesie kształcenia w dziedzinie przedsiębiorczości metodach i efektywności tego procesu.

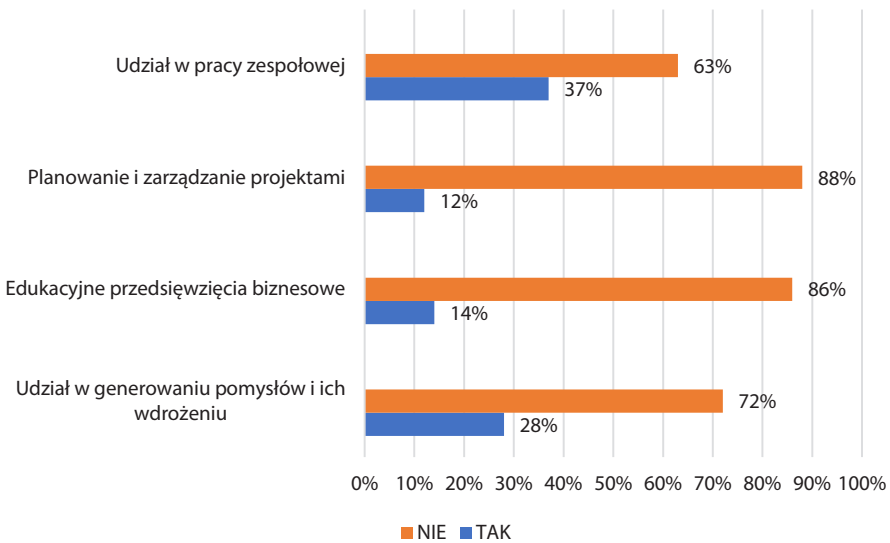
Przeprowadzone badania były skoncentrowane na aktywnościach właściwych dla innowacyjnych metod kształcenia stymulujących rozwój kompetencji w zakresie przedsiębiorczości. Metody takie, zgodnie z zaleceniami sformułowanymi w *Zaleceniu Rady* powinny uwzględniać dobre praktyki w zakresie:

- generowania pomysłów i działalności na rzecz uzyskania ich produktu końcowego,
- edukacyjnych przedsięwzięć biznesowych,
- planowania i zarządzaniu projektami,

- organizacji pracy zespołowej.

Istotnym elementem kompetencji w zakresie przedsiębiorczości jest rozumienie mechanizmów funkcjonowania gospodarki i profilowanie ścieżek karier zawodowych. W tym obszarze poproszono respondentów o skomentowanie adresowanego do szerokiej publiczności komunikatu *Rady Polityki Pieniężnej* oraz aktywności w zakresie sporządzania indywidualnego planu rozwoju swojej kariery zawodowej. W podsumowaniu sondażu poproszono badane osoby o dokonanie oceny jakości kształcenia szkolnego w dziedzinie przedsiębiorczości i wyartykułowanie postulatów dotyczących oczekiwań co do sposobu kształcenia w tej dziedzinie.

Uzyskane wyniki badań pozwalają na sformułowanie wstępnej diagnozy dotyczącej zaangażowania respondentów w projekty edukacyjne, polegające na generowaniu pomysłów i ich wdrożeniu, symulacjach działalności biznesowej oraz planowaniu i zarządzaniu projektami. Wyniki przedmiotowych badań przedstawione są na rysunku 2.

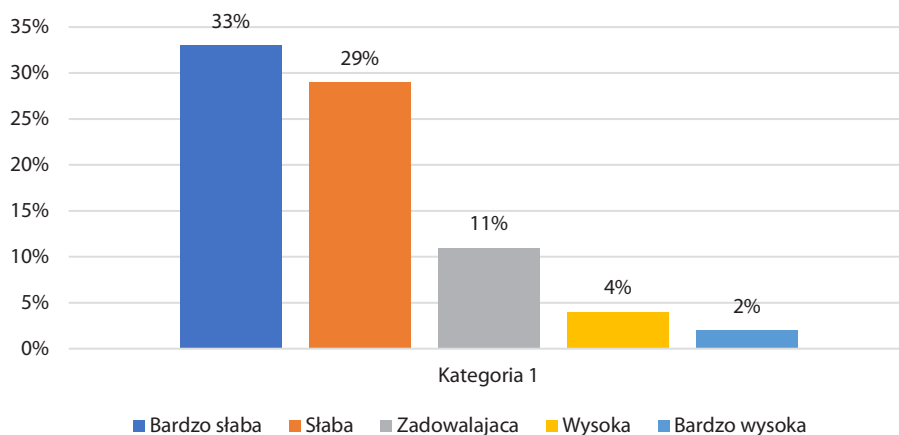
Rysunek 2. Zaangażowanie w aktywizujące projekty edukacyjne

Źródło: opracowanie własne.

Zaprezentowane na rysunku 2. dane wskazują na niski udział respondentów w projektach edukacyjnych charakteryzujących się aktywnym uczestnictwem

w ich realizacji. Szczególnie niski poziom zaangażowania badane osoby deklarują dla przedsięwzięć o charakterze projektowym i biznesowym. Oznacza to ograniczony zasięg wykorzystania postulowanych w *Zaleceniu Rady* aktywizujących metod kształcenia.

Przykładem zastosowania wiedzy w zakresie finansowych aspektów funkcjonowania gospodarki jest zdolność do interpretacji komunikatów *Rady Polityki Pieniężnej* adresowanych do szerokiego grona odbiorców – uczestników życia gospodarczego. Na brak kompetencji w tym obszarze wskazuje niemal 80% badanych osób. Także około 70% respondentów nie sporządziło indywidualnego planu rozwoju swojej kariery zawodowej. Taki stan rzeczy wskazuje, że w systemie kształcenia występuje wyraźna luka między oczekiwaniami wyartykułowanymi w dokumentach UE a praktyką edukacyjną w dziedzinie przedsiębiorczości, w polskim systemie kształcenia. W rezultacie respondenci bardzo nisko oceniają jakość kształcenia w dziedzinie przedsiębiorczości w Polsce. Wyniki tej oceny w pięciostopniowej skali zaprezentowane są na rysunku 3.

Rysunek 3. Ocena jakości kształcenia w dziedzinie przedsiębiorczości w Polsce

Źródło: opracowanie własne.

Dane na rysunku 3. wskazują na bardzo niską ocenę poziomu kształcenia w dziedzinie przedsiębiorczości w Polsce. Niemal 80% respondentów podkreśla niski i bardzo niski poziom kształcenia w tej dziedzinie. Tylko 11% dokonuje oceny zadowolającej a w incydentalnych przypadkach spotykamy się z oceną pozytywną.

Na tym tle interesującą okolicznością są próby racjonalizacji działań w tym obszarze egzemplifikujące się w wypowiedziach badanych osób. Respondenci zwrócili uwagę na ograniczone możliwości realizacji podstawy programowej z przedmiotu podstawy przedsiębiorczości w realiach współczesnej szkoły. Stwierdzają, że: „mało realnym jest, aby przeciętny uczeń szkoły średniej w ciągu 52 godzin lekcyjnych posiadał umiejętności z zakresu 64 niekiedy bardzo trudnych i złożonych tematów, jakie przyjmuje Ministerstwo Edukacji i Szkolnictwa Wyższego na podstawie podstawy programowej kształcenia ogólnego dla liceum ogólnokształcącego, technikum oraz branżowej szkoły II stopnia z 30 stycznia 2018 roku”. Przykładem takiego zagadnienia jest wspomniany wyżej komunikat Rady Polityki Pieniężnej o następującej treści: „Rada postanowiła podwyższyć stopy procentowe NBP o 1 pkt proc. do poziomu:

- stopa referencyjna 4,50 proc. w skali rocznej;
- stopa lombardowa 5,00 proc. w skali rocznej;
- stopa depozytowa 4,00 proc. w skali rocznej;
- stopa redyskonta weksli 4,55 proc. w skali rocznej;
- stopa dyskontowa weksli 4,60 proc. w skali rocznej”.

Ponadto analiza wypowiedzi respondentów wskazuje, że około 50% badanych nie sformułowało postulatów dotyczących preferowanych sposobów kształcenia w dziedzinie przedsiębiorczości. W odniesieniu do pozostałych respondentów można wyróżnić postulaty dotyczące:

- praktycznego ukierunkowania zajęć z przedsiębiorczości,
- zwiększenia liczby godzin lekcyjnych poświęconych problematyce przedsiębiorczości,
- zapewnienia kompetentnej kadry prowadzącej zajęcia.

Zakończenie

Uzyskane wyniki badań wskazują, że w procesie kształcenia w dziedzinie przedsiębiorczości, w nikłym stopniu wykorzystywane są zalecane przez agendy unijne dobre praktyki dotyczące stosowania aktywizujących metod nauczania-uczenia się. W tej sytuacji, według opinii respondentów, działania prowadzące do usprawnień i podniesienia efektywności procesu kształtowania kompetencji przedsiębiorczych należy na etapie kształcenia szkolnego skoncentrować na doskonaleniu metodyki nauczania, podnoszeniu kwalifikacji nauczycieli oraz rozwijaniu bazy materialnej służącej realizacji zadań dydaktycznych. Jednocześnie specyfika kompetencji przedsiębiorczych, jako dynamicznej kombinacji wiedzy,

umiejętności i postaw sprawia, że dotyczą one złożonego obszaru zachowań ludzkich przyjmujących formę zmiennych relacji między podmiotami, będących pochodną społeczno-ekonomicznego kontekstu, w jakim ludzie funkcjonują. Ma to szczególne znaczenie w okolicznościach, kiedy kompetencje przedsiębiorcze stanowią istotny czynnik służący kreowaniu wartości i realizacji polityki spójności społecznej na obszarze państw członkowskich Unii Europejskiej. Współcześnie, kiedy mamy do czynienia z jakościową zmianą w sposobach wytwarzania wartości, w których kluczową rolę odgrywają procesy kognitywne, niematerialne i systemy społecznej kooperacji, formowanie kompetencji przedsiębiorczych nabiera charakteru procesu całościowego. Oznacza to potrzebę stałego rozwijania tych kompetencji odpowiednio do zmieniającego się kontekstu społeczno-ekonomicznego, w jakim realizowane są postawione cele.

Zaprezentowane wyniki badań, ze względu na przypisywane kompetencjom w zakresie przedsiębiorczości znaczenie dla realizacji celów indywidualnych i społecznych, mogą stanowić inspirację do podjęcia szerszej zakrojonych badań będących podstawą dla sformułowania generalnych wniosków i postulatów dotyczących systemu kształcenia w zakresie przedsiębiorczości.

Referencje

- Babbie, E. (2007). *Badania społeczne w praktyce*. Warszawa: Wyd. Nauk. PWN.
- Petty, G. (2010). *Nowoczesne nauczanie*. Sopot: GWP.
- Podstawy przedsiębiorczości - Podstawa programowa (liceum/technikum), podstawa programowa.pl (Dz.U. z 2017, poz. 59, 949 i 2203).
- Rachwał, T. (red.). (2019). *Kształtowanie kompetencji przedsiębiorczych*. Warszawa: FRSE.
- Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 30 stycznia 2018 r. w sprawie podstawy programowej kształcenia ogólnego dla liceum ogólnokształcącego, technikum oraz branżowej szkoły II stopnia (Dz.U. z 2018, poz. 467).
- Sikora, J. (2011). *Edukacja ekonomiczna jako niezbędny składnik wykształcenia ogólnego*. Warszawa: WSP TWP.
- Strykowski, W., Strykowska, J., Pielachowski, J. (2007). *Kompetencje nauczyciela szkoły współczesnej*. Poznań: eMPI2.
- Zalecenie Rady z dnia 22 maja 2018 r. o kompetencjach kluczowych dla uczenia się przez całe życie (Dz.U.UE C z 4.06.2018).